

ANTE ORLOVIĆ*

Gospodarski kriminalitet u Kaznenom zakonu - *modus operandi* (ekonomski aspekt)

Sažetak

Autor uvodno iznosi kratka objašnjenja o pojmu i obilježjima gospodarskog kriminaliteta. Pojavni oblici ove vrste kriminaliteta su heterogeni, a u radu se, kao polazišna osnova za daljnje razmatranje, navode prikazi podjele gospodarskih kaznenih djela preuzetih iz dvaju relevantnih izvora. U nastavku autor daje vlastitu kategorizaciju gospodarskih kaznenih djela iz Kaznenog zakona, razvrstavajući ih prema kriteriju modusa operandi (načina počinjenja). Ovaj pristup ukazuje da se gospodarski kriminalitet manifestira kroz niz karakterističnih radnji počinitelja koje su eksplicitno sadržane i u samim nazivima kaznenih djela. U radu su posebno obrađene zloporabe, prijevare, krivotvorenja, podmićivanja, štetna ugovaranja, povrede prava ili obveza te nesavjesna postupanja i to na način da su dati ekonomski konotirani opisi sadržaja pojedinih tipičnih kaznenih djela iz navedenih kategorija, među kojima su i svih pet gospodarskih kaznenih djela koja u svom nazivu imaju sintagmu "u gospodarskom poslovanju". Autor zaključno navodi da gospodarski kriminalitet nije dovoljno istražena pojava te da znanstveni pristup treba biti fokusiran na istraživanje definicije, fenomenologije, etiologije, detekcije i konzekvencija gospodarskog kriminaliteta te na reakciju društva prema toj negativnoj pojavi.

Ključne riječi: *gospodarska kaznena djela, modus operandi, zloporaba, prijevare, krivotvorenje, podmićivanje, štetno ugovaranje, povreda prava ili obveza, nesavjesno postupanje.*

* mr. sc. Ante Orlović, načelnik Odjela gospodarskog kriminaliteta i korupcije, Ravnateljstvo policije, MUP RH.

1. GOSPODARSKI KRIMINALITET - POJAM

Zakonska definicija "gospodarskog kriminaliteta" ne postoji. Problematika gospodarskog kriminaliteta je specifična, složena i raznovrsna. U Kaznenom zakonu nekoliko desetaka kaznenih djela uobičajeno se smatraju gospodarskim. Riječ je o relativno heterogenoj skupini kaznenih djela koja su razvrstana u osam glava Kaznenog zakona. Gospodarski kriminalitet najzastupljeniji je u Glavi XXI. - *Kaznena djela protiv sigurnosti platnog prometa i poslovanja*. Ova glava sadrži 23 gospodarska kaznena djela od ukupno 56 koliko ih sadrži Kazneni zakon. Ostala djela gospodarskog kriminaliteta, u navedenom Zakonu, obuhvaćena su u glavama kaznenih djela protiv imovine, vjerodostojnosti isprava, službene dužnosti, slobode i prava čovjeka i građanina, zdravlja ljudi te protiv vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom.¹

Gospodarstvo i kriminalitet su relevantne društvene činjenice čija sinteza čini novi pojam - *gospodarski kriminalitet*. Definiranje tog novog pojma može biti restriktivno i ekstenzivno. Restriktivan pristup određuje gospodarski kriminalitet kao ukupnost kažnjivih radnji počinjenih u sferi upravljačkih, izvršiteljskih i nadzornih funkcija u gospodarskim subjektima pri obavljanju gospodarskih djelatnosti odnosno pri razmjeni dobara na tržištu. Ekstenzivan pristup određuje da gospodarski kriminalitet uključuje kažnjive radnje počinjene i u izvangospodarskim (društvenim) subjektima, ako su one povezane s upravljanjem i korištenjem (gospodarenjem) imovinom.

Gospodarenje imovinom razumijeva ostvarivanje pravnih poslova u svezi s imovinom, odnosno ostvarivanje promjena vezanih za njezin ekonomski ili pravni status. Pojavni oblici imovine su novac, stvari i prava. Imovina se može stjecati, otuđivati, koristiti, oštećivati, pozajmljivati, opterećivati, ulagati, prikrivati, umanjivati, uvećavati, prisvajati, utajivati, pronevjeriti, davati, primati itd. Gospodarstvo je fokusirano na gospodarenje imovinom, a gospodarski kriminalitet je negacija legalnih gospodarskih tijekova.

Gospodarski se kriminalitet manifestira u području poslovnih aktivnosti subjekata iz svih gospodarskih, ali i izvangospodarskih odnosno društvenih djelatnosti. Sukladno tomu, predmet kriminalističkih obrada gospodarskog kriminaliteta su relevantne okolnosti u poslovanju i financijskim tokovima u poljoprivredi, šumarstvu, industriji, rudarstvu, građevinarstvu, obrtništvu, prometu, trgovini, komunikacijama, ugostiteljstvu, turizmu, bankarstvu, osiguranju, državnim institucijama, jedinicama lokalne uprave i samouprave, komunalnom gospodarstvu, istraživanju, obrazovanju te ostalim djelatnostima raznih subjekata iz privatnog i javnog sektora.

Jedno od bitnih svojstava gospodarskog kriminaliteta je njegova prikrivenost. Ona generira opasnost neotkrivanja ovih kaznenih djela - tzv. tamnu brojku. Kazneno djelo i počinitelj u vrijeme počinjenja najčešće su neotkriveni. Počinjenje kaznenog djela

¹ Problematika gospodarskog kriminaliteta i korupcije obuhvaćena je zakonskim odredbama i mnogih drugih zakona: Zakon o odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela (NN 151/03.), Zakon o trgovačkim društvima (NN 111/93., 34/99., 52/00., 118/03., 107/07.), Zakon o deviznom poslovanju (NN 96/03., 140/05., 132/06.), Zakon o tržištu vrijednosnih papira (NN 84/02., 138/06.), Zakon o tržištu kapitala (NN 88/08.), Zakon o sprječavanju pranja novca i financiranja terorizma (NN 87/08.), Zakon o računovodstvu (NN 109/07.), Zakon o strateškim robnim zalihama (NN 87/02.), Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima (NN 167/03., 79/07.) te mnogih drugih zakona.

"uklopljeno" je u redovito i regularno poslovanje, a ponašanje počinitelja je normalno i uobičajeno. Detekcija gospodarskih kaznenih djela iz mnogih razloga je otežana te se događa, u pravilu, sa značajnim vremenskim odmakom.

Policijski službenici gospodarskog kriminaliteta i korupcije u tijeku provođenja kriminalističkih obrada, ovisno o vrsti i karakteru problematike, ostvaruju permanentnu suradnju sa stručnjacima iz mnogobrojnih nadležnih institucija.² One su, u pravilu, obvezne i ovlaštene dostavljati policiji podatke kojima raspolažu te iz svog aspekta davati stručne nalaze i mišljenja o konkretnoj problematici koja se kriminalistički obrađuje. Međuinstucionalna suradnja nadležnih tijela u Republici Hrvatskoj u bitnome uvjetuje učinkovitost policijskog postupanja tijekom izvida kaznenih djela. Dobiveni rezultat kriminalističkih obrada posljedično ima veliki utjecaj na (ne)uspješnost rada državnih odvjetništava pri poduzimanju kaznenog progona počinitelja kaznenih djela gospodarskog kriminaliteta pred nadležnim sudovima.

2. GOSPODARSKI KRIMINALITET - POJAVNI OBLICI

Uobičajeno je da se u široj javnosti gospodarski kriminalitet pojednostavljeno percipira pod pojmom gospodarskih malverzacija.³ To je jedinstven laički pojam koji obuhvaća spektar vrlo različitih aktivnosti (radnji počinjenja) počinitelja gospodarskih kaznenih djela. Kriteriji razvrstavanja pojava oblika neke društvene pojave mogu biti različiti. Ista pojava raščlanjena različitim kriterijima pokazuje svoj izdašan fenomenološki karakter. Navodimo sljedeće primjere.

U Rječniku kaznenog prava⁴ kaznena djela protiv sigurnosti platnog prometa i poslovanja svrstana su u Glavi XXI. Kaznenog zakona. Prema užem zaštitnom objektu dijele se u šest skupina:

- 1) kaznena djela krivotvorenja** (krivotvorenje novca, krivotvorenje vrijednosnih papira, krivotvorenje znakova za vrijednost, izradba, nabavljanje, posjedovanje, prodaja ili davanje na uporabu sredstava za krivotvorenje, krivotvorenje znakova za obilježivanje robe, mjere i utega)

² Državnim odvjetništvom, Uredom za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta (USKOK), Državnim uredom za reviziju, Državnim inspektoratom, Uredom za sprječavanje pranja novca, Hrvatskom agencijom za nadzor financijskih usluga (HANFA), Središnjom depozitarnom agencijom, Financijskim inspektoratom (bivšim Deviznim inspektoratom), Poreznom upravom (posebice Odjelom za otkrivanje porezno kaznenih djela i Odjelom za nadzor), Carinskom upravom, Financijskom policijom, Financijskom agencijom (FINA), Hrvatskom narodnom bankom, trgovačkim sudovima, ministarstvima, uredima Vlade Republike Hrvatske, Državnom komisijom za kontrolu postupka javne nabave, Hrvatskim fondom za privatizaciju, Hrvatskim zavodom za mirovinsko osiguranje, Hrvatskim zavodom za zdravstveno osiguranje, Državnim zavodom za intelektualno vlasništvo, Vojnom policijom, Sigurnosno-obavještajnom agencijom, INTERPOL-om, EUROPOL-om, policijama susjednih država, raznim civilnim udrugama, pravnim osobama i institucijama.

³ Anić, V., Goldstein, I.: Rječnik stranih riječi, Novi liber, Zagreb, 1999., (Malverzacija = pronevjera, utaja, zloupotreba službenog položaja; fr. *malversation* = *malverese*: pronevjeriti = lat. *male versari*: ružno se ponašati).

⁴ Horvatić, Ž. (gl. ur.): Rječnik kaznenog prava, Masmedija, Zagreb, 2002., 158.

- 2) kaznena djela u vezi sa stečajem** (pogodovanje vjerovnika, zlouporaba stečaja, zlouporaba u postupku stečaja)
- 3) kaznena djela povrede tržišnog natjecanja** (povreda ravnopravnosti u obavljanju gospodarske djelatnosti, stvaranje monopolističkog položaja na tržištu, nelojalna konkurencija u vanjskotrgovinskom poslovanju)
- 4) kaznena djela u gospodarskom poslovanju** (nesavjesno gospodarsko poslovanje, zlouporaba ovlasti u gospodarskom poslovanju, prijevara u gospodarskom poslovanju, sklapanje štetnog ugovora, izdavanje i neovlašteno pribavljanje poslovne tajne)
- 5) kaznena djela u vezi s proizvodnjom i trgovinom** (obmanjivanje kupaca, povreda prava industrijskog vlasništva i neovlaštena uporaba tuđe tvrtke, nedozvoljena trgovina zlatom, nedozvoljena proizvodnja, nedozvoljena trgovina)
- 6) ostala kaznena djela** (pokrivanje protuzakonito dobivenog novca, utaja poreza i drugih davanja, povreda obveze vođenja trgovačkih i poslovnih knjiga, izbjegavanje carinskog nadzora).

Gospodarska kaznena djela mogu se podijeliti i na sljedeći način:⁵

- a) u korist fizičkih osoba** - zlouporaba položaja i ovlasti (čl. 337. KZ-a), pronevjera (čl. 345. KZ-a),
- b) kaznena djela počinjena u korist pravnih osoba** - zlouporaba ovlasti u gospodarskom poslovanju (čl. 292.), prijevara u gospodarskom poslovanju (čl. 293. KZ-a),
- c) kaznena djela počinjena na štetu pravnih osoba** - nesavjesno gospodarsko poslovanje (čl. 291.), sklapanje štetnog ugovora (čl. 294. KZ-a),
- d) antikorupcijska kaznena djela** - primanje mita (čl. 347. KZ-a) i davanje mita (čl. 348. KZ-a),
- e) kazneno djelo pranja novca** - pokrivanje protuzakonito dobivenog novca (čl. 279. KZ-a),
- f) kaznena djela protiv slobode tržišnog natjecanja** (čl. 280., 284., 288., 289., 294. i 294.a KZ-a),
- g) stečajna kaznena djela** (čl. 281.-283. KZ-a),
- h) carinska kaznena djela** (čl. 298. KZ-a),
- i) porezna kaznena djela** (čl. 286., 287. KZ-a),
- j) kaznena djela iz područja vrijednosnih papira i trgovačkih društava** (čl. 149.-154. ZTVP-a⁶ i čl. 624.-629. ZTD-a⁷) i ostala djela iz tzv. posebnog ili dopunskog zakonodavstva.

⁵ Kaleb, Z.: Gospodarska kaznena djela iz područja trgovačkih društava i vrijednosnih papira, Zgombić & partneri - nakladništvo i informatika d.o.o., Zagreb, 2006., 3.

⁶ Zakon o tržištu vrijednosnih papira.

⁷ Zakon o trgovačkim društvima.

3. GOSPODARSKA KAZNENA DJELA - PREMA NAČINU POČINJENJA (MODUSU OPERANDI)

Kazneni zakon⁸ u nomotehničkom odnosno terminološkom smislu, u samom nazivu kaznenog djela, izriče suštinu radnje počinitelja koja će se sankcionirati. Zakonska terminologija kaznenih djela također može biti kriterij za razvrstavanje pojava oblika gospodarskog kriminaliteta. Sukladno tomu, ali i uvažavajući katalog kaznenih djela iz nadležnosti Odjela gospodarskog kriminaliteta i korupcije MUP-a RH, u Kaznenom zakonu gospodarska kaznena djela se ostvaruju kroz:

• ***zloporabe***

1. članak 226. KZ-a - zlouporaba čeka i kreditne kartice
2. članak 227. KZ-a - zlouporaba povjerenja
3. članak 282. KZ-a - zlouporaba stečaja
4. članak 283. KZ-a - zlouporaba u postupku stečaja
5. članak 292. KZ-a - zlouporaba ovlasti u gospodarskom poslovanju
6. članak 292.a KZ-a - zlouporaba ovlasti u svezi sa sredstvima Europske unije
7. članak 337. KZ-a - zlouporaba položaja i ovlasti
8. članak 338. KZ-a - zlouporaba obavljanja dužnosti državne vlasti

• ***prijevare***

9. članak 224.a KZ-a - računalna prijava
10. članak 224.b KZ-a - posebni slučajevi prijava na štetu financijskih interesa Europske unije
11. članak 293. KZ-a - prijava u gospodarskom poslovanju
12. članak 344. KZ-a - prijava u službi

• ***krivotvorenja***

13. članak 223.a KZ-a - računalno krivotvorenje
14. članak 278. KZ-a - krivotvorenje znakova za obilježavanje robe, mjera i utega
15. članak 312. KZ-a - krivotvorenje službene isprave
16. članak 313. KZ-a - posebni slučajevi krivotvorenja isprave
17. članak 316. KZ-a - izdavanje i uporaba neistinite liječničke ili veterinarske svjedodžbe

• ***pronevjere, utaje, prikrivanja***

18. članak 279. KZ-a - prikrivanje protuzakonito dobivenog novca
19. članak 286. KZ-a - utaja poreza i drugih davanja
20. članak 345. KZ-a - pronevjera

• ***pogodovanja, obmanjivanja, izbjegavanja***

21. članak 281. KZ-a - pogodovanje vjerovnika
22. članak 284. KZ-a - obmanjivanje kupaca
23. članak 298. st. 1. i 3. KZ-a - izbjegavanje carinskog nadzora

⁸ Kazneni zakon (KZ) NN 110/97., 27/98. - ispravak, 50/00. - Odluka USRH, br. U-I-241/2000 od 10. 5. 2000. (ukinute su odredbe čl. 204. st. 2. i 3.), 129/00., 51/01., 111/03., 190/03. - Odluka USRH, br. U-I-2566/03, U-I-2892/03 od 27. 11. 2003. (ukinut je Zakon o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona, NN 111/03. u cijelosti), 105/04., 84/05., 71/06.

• **podmićivanja**

- 24. članak 294.a KZ-a - primanje mita u gospodarskom poslovanju
- 25. članak 294.b KZ-a - davanje mita u gospodarskom ili drugom poslovanju
- 26. članak 347. KZ-a - primanje mita
- 27. članak 348. KZ-a - davanje mita

• **štetna ugovaranja**

- 28. članak 233. KZ-a - lihvarski ugovor
- 29. članak 294. KZ-a - sklapanje štetnog ugovora

• **odavanje tajni**

- 30. članak 295. KZ-a - izdavanje i neovlašteno pribavljanje poslovne tajne
- 31. članak 351. KZ-a - odavanje službene tajne

• **povrede prava ili obveza**

- 32. članak 114. KZ-a - povreda prava na rad i drugih prava iz rada
- 33. članak 115. KZ-a - povreda prava na zdravstvenu i invalidsku zaštitu
- 34. članak 223. KZ-a - povreda tajnosti, cjelovitosti i dostupnosti računalnih podataka, programa ili sustava
- 35. članak 228. KZ-a - povreda tuđih prava
- 36. članak 229. KZ-a - povreda prava autora ili umjetnika izvođača
- 37. članak 231. KZ-a - povreda prava proizvođača zvučne ili slikovne snimke i prava u svezi s radiodifuzijskim emisijama
- 38. članak 232. KZ-a - povreda prava iz prijavljenog ili zaštićenog izuma
- 39. članak 280. KZ-a - povreda ravnopravnosti u obavljanju gospodarske djelatnosti
- 40. članak 285. KZ-a - povreda prava industrijskog vlasništva i neovlaštena uporaba tuđe tvrtke
- 41. članak 287. KZ-a - povreda obveze vođenja trgovačkih i poslovnih knjiga

• **nedozvoljene, neovlaštene, protupravne i protuzakonite aktivnosti**

- 42. članak 183. KZ-a - neovlašteno odašiljanje
- 43. članak 230. KZ-a - nedozvoljena uporaba autorskog djela ili izvedbe umjetnika izvođača
- 44. članak 247. KZ-a - proizvodnja i stavljanje u promet škodljivih živežnih namirnica
- 45. članak 252.a KZ-a - protupravna gradnja
- 46. članak 261.a KZ-a - protupravna eksploatacija rudnog blaga
- 47. članak 296. KZ-a - nedozvoljena proizvodnja
- 48. članak 297. KZ-a - nedozvoljena trgovina
- 49. članak 343. KZ-a - protuzakonito posredovanje
- 50. članak 346. KZ-a - neovlaštena uporaba
- 51. članak 350. KZ-a - protuzakonita naplata i isplata

• **nesavjesna postupanja**

- 52. članak 248. KZ-a - nesavjesni pregled mesa za prehranu
- 53. članak 291. KZ-a - nesavjesno gospodarsko poslovanje
- 54. članak 339. KZ-a - nesavjestan rad u službi

• **nelojalnosti u tržišnom natjecanju**

- 55. članak 288. KZ-a - stvaranje monopolističkog položaja na tržištu
- 56. članak 289. KZ-a - nelojalna konkurencija u vanjskotrgovinskom poslovanju.

4. PREZENTACIJE - OPISI POJEDINIH GOSPODARSKIH KAZNENIH DJELA

U svrhu okvirnog uvida u navedene načine počinjenja (moduse operandi) gospodarskih kaznenih djela, za potrebe ovog rada, u nastavku dajemo prezentaciju nekolicine od njih, među kojima su i svih pet gospodarskih kaznenih djela koja u svom nazivu imaju sintagmu "*u gospodarskom poslovanju*".

a) Zloporabe. Radnja počinjenja ovih kaznenih djela ostvaruje se kroz primjenjivanje, posluživanje i iskorištavanje nekih prava ili ovlasti na neispravan odnosno nezakonit način.

● **Zloupotroba ovlasti u gospodarskom poslovanju (čl. 292. KZ-a).** Ovlasti u gospodarskom poslovanju proizlaze iz funkcije koju određena osoba obnaša u gospodarskom ili društvenom subjektu. Kazneni zakon takve osobe tretira kao odgovorne osobe, tj. one kojima je povjeren određeni djelokrug poslova iz područja djelovanja pravne osobe u kojoj su zaposleni. U gospodarskim subjektima to su najčešće direktori, predsjednici i članovi uprava društava, menadžeri te ostale stručne osobe. Ovlasti odgovornih osoba se očituju uglavnom kroz obavljanje menadžerskih funkcija kao što su planiranje, organiziranje, kadrovanje (upravljanje ljudskim resursima), vođenje i kontroliranje.

Bitka za tržišni opstanak gospodarskog subjekta ili pohlepa za ostvarenjem ekstra profita odnosno protupravno pogodovanje drugim gospodarskim subjektima u tržišnoj utakmici motivi/poticaji su odgovornim osobama da zloporabe svoje ovlasti u gospodarskom poslovanju. Cilj ovog kaznenog djela (radnje počinjenja) nije pribavljanje protupravne imovinske koristi za sebe već za svoju ili drugu pravnu osobu.

Stjecanje takve koristi može se ostvariti manipulacijom podacima i činjenicama o poslovanju gospodarskog subjekta. Neistinito prikazivanje stanja i kretanja sredstava i uspjeha poslovanja može se učiniti na dva načina: a) prikazati poslovanje značajno boljim ili b) prikazati stanje značajno lošijim od stvarnog stanja. Motivacija za prvi slučaj je ostvarivanje bolje reputacije gospodarskog subjekta na tržištu, stjecanje povjerenja sadašnjih i potencijalnih poslovnih partnera, pogodnije sudjelovanje i dobivanje poslova na javnim natječajima u poslovima javne nabave, povećanje kreditnog rejtinga na financijskom tržištu kod banaka i drugih financijskih institucija, ostvarivanje poticaja i poreznih olakšica odnosno drugih pogodnosti koje država provodi kroz fiskalnu i gospodarsku politiku prema gospodarskim djelatnostima i subjektima itd. U drugom slučaju motivacija može biti umanjivanje kvantitativne osnove pri izvršavanju obveza prema proračunima i fondovima, tj. djelomično ili u cijelosti uskraćivanje sredstava koja pripadaju tim fondovima po osnovi raznih poreza i doprinosa.

Zloupotroba ovlasti u gospodarskom poslovanju se može počiniti ako odgovorna osoba namjenska sredstva kojima raspolaže koristi protivno njihovoj namjeni. Država ili tijela lokalnih vlasti mogu davati posebne pogodnosti gospodarskim subjektima u cilju provođenja politike zapošljavanja, regionalnog ili strukturnog razvoja te ostvarivanja drugih društveno-gospodarskih interesa. Dobiveni poticaji (za zapošljavanje novih radnika) ili povlastice investitorima (povoljne cijene zemljišta u industrijskim zonama u određenim regijama i za određene, npr. proizvodne djelatnosti), subvencije poljoprivrednicima (za proizvodnju određenih agrokultura) izričito su namjenskog karaktera. Svaka manipulacija

ili fiktivno prikazivanje ili prikrivanje činjenica u svezi s tim sredstvima glede njihova korištenja predstavlja zloporabu ovlasti. Ista je situacija i sa sličnim manipulacijama u postupku odobravanja tih sredstava. Nenamjenskim trošenjem namjenskih sredstava odgovorne osobe negiraju ravnopravnost u tržišnoj utakmici te izigravaju načela i svrhu društveno-gospodarskih ciljeva zbog kojih su im namjenska sredstva dodijeljena.

Ovo kazneno djelo se može počiniti i stvaranjem nedozvoljenih fondova u zemlji ili stranoj državi iz kojih se onda sredstva troše na netransparentan način (za potrebe korupcijskih aktivnosti, ulaganja u legalne gospodarske i financijske tijekove s ciljem pranja novca i dr.). Smisao inkriminiranja navedenih radnji odgovornih osoba je sprječavanje svih oblika kršenja zakona ili pravila poslovanja glede uporabe i upravljanja imovinom. Time zakonodavac štiti ravnopravnost tržišne utakmice, regularnost tijekova prihodne i rashodne strane proračuna, legalnost poslovanja gospodarskih subjekata u pravnom prometu, ali i opće interese šire društvene zajednice.⁹

• **Zloupotoba čeka i kreditne kartice (čl. 226. KZ-a).** Čekove, kreditne ili bankomat (debitne) kartice građani posjeduju temeljem ugovora s nekom bankom ili drugom financijskom ustanovom. Riječ je o vrijednosnim papirima koji se izdaju temeljem otvorenog računa u banci/drugoj financijskoj ustanovi. Služe za obavljanje financijskih transakcija odnosno za plaćanje roba i usluga na prodajnim mjestima ili za podizanje gotovine iz bankomata. Uobičajeno je da se prilikom izdavanja kartica određuju dnevni limiti za isplate, a ugovorom o otvaranju računa utanačuju se maksimalni iznosi dopuštenog prekoračenja (tzv. minusa). Količina sredstava kojima klijent može raspolagati sastoji se od iznosa pozitivnog salda na računu uvećanog za iznos dopuštenog prekoračenja.

Zloupotoba predmetnih vrijednosnih papira odnosno instrumenata plaćanja omogućena je zbog samog karaktera takvog načina plaćanja. Proces plaćanja čekom odvija se na način da kupac kao izdavatelj čeka (trasant) obvezuje banku/financijsku ustanovu (trasata) da isplati u čeku naznačeni iznos prodavatelju kao imatelju - korisniku čeka (remitentu) i to s računa kojeg kupac (trasant) ima kod banke/financijske ustanove (trasata). Slično je i s karticama samo što se PIN-om potvrđuje vjerodostojnost imatelja - korisnika kartice na POS uređajima pri plaćanju robe na prodajnim mjestima. Razvidno je postojanje vremenske distance između trenutka novčane transakcije (plaćanja) i trenutka zaduženja računa klijenta (terećenja), a to otvara prostor manipulacijama odnosno zloporabama. Ukoliko ukupno zaduženje računa klijenta premašuje dopušteno prekoračenje, a klijent zna da nema pokrića za učinjeni trošak i ugovorom se obvezao na izričitu zabranu takve uporabe - tada on čini kazneno djelo zloupotabe čeka ili kartice. Počinitelj je prethodno pribavio sebi korist, a banku/financijsku ustanovu je obvezao na naknadno podmirenje iznosa računa koji je počinitelj već ranije prodavatelju "platio" čekom ili karticom.

⁹ Gospodarski subjekt (poduzeće) - pravna osoba koja obavlja gospodarsku djelatnost (proizvodnju, promet, usluge) radi stjecanja dobiti. Ono je svojevrsno interesno udruženje poduzetnika, menadžera, radnika, financijera, ali i države odnosno društvene zajednice. Poduzeće je samostalni subjekt, a njegova samostalnost se manifestira kroz *ekonomsku samostalnost* (u smislu odabira svoje djelatnosti, resursa, poslovnih partnera, donošenju poslovnih odluka itd.) i *pravnu samostalnost* (kao pravna osoba ima prava i obveze te odgovornost u poslovanju i pravnom prometu).

Zakonodavac ovim inkriminacijama štiti imovinu banaka/financijskih ustanova i sigurnost odnosno vjerodostojnost platnog prometa. Kazneni postupak za ovo kazneno djelo se pokreće povodom prijedloga za kazneni progon podnesenim od strane oštećenika.

• **Zloupotrebavanje stečajnog postupka (čl. 282. KZ-a).** Stečaj gospodarskog subjekta je negacija njegovog poslovanja na tržištu. Kako bi bila uspješna poduzeća moraju poslovati po određenim ekonomskim načelima. To su: a) načelo poslovnosti (profesionalnost, odgovornost, pravovremenost i kvaliteta izvršavanja obveza itd.), b) načelo ekonomske efikasnosti (produktivnost rada, ekonomičnost poslovanja, rentabilnost kapitala) i c) načelo održavanja kontinuiteta poduzeća (kontinuirana opstojnost poduzeća na tržištu). Stečaj je, u pravilu, sudski postupak eliminiranja poduzeća s tržišta odnosno iz pravnog prometa zbog njegove prezaduženosti i insolventnosti, tj. nesposobnosti za plaćanje. Opstojnost mu u tim situacijama više nije moguća.

Cilj stečajnog postupka je što efikasnije imovinu gospodarskog subjekta kao stečajnog dužnika prenijeti u stečajnu masu iz koje će se namirivati potraživanja stečajnih vjerovnika. Namjerno umanjivanje vrijednosti imovine koja predstavlja buduću stečajnu masu suština je ovog kaznenog djela. Vrijeme počinjenja je razdoblje neposredno prije otvaranja stečajnog postupka. Sve manipulacije usmjerene prema umanjivanju svoje imovine u tim okolnostima predstavljaju zloupotrebavanje stečaja. Inkriminacije se sastoje od sljedećih radnji u odnosu na pojedine oblike imovine poduzeća - novac (prekomjerno trošenje), stvari (otuđenje u bescjenje) i prava (propuštanje pravodobne naplate svojih tražbina, preuzimanje nerazmjernih obveza, lakomisleno korištenje ili davanje zajmova, sklapanje poslova s osobom nesposobnom za plaćanje). Gospodarenje imovinom neracionalno i suprotno ekonomskim načelima u predstečajnom razdoblju predstavlja zloupotrebavanje stečaja. Ovime počinitelji oštećuju stečajne vjerovnike koji su najčešće zaposlenici (neisplata plaća), dobavljači (nepodmirenje potraživanja za isporučene robe i usluge), financijeri (nevraćeni krediti i zajmovi), država (neuplaćeni porezi i doprinosi).

Svi stečajni vjerovnici nemaju isti položaj pri ostvarivanju prava namire svojih tražbina. Postoje viši i niži ispladni redovi naplate iz stečajne mase. U privilegiranom položaju su zaposlenici, državni proračun, Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje, Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje, Hrvatski zavod za zapošljavanje. Takvo privilegirano pravo imaju i oni vjerovnici koji su svoja potraživanja osigurali nekim stvarnopravnim instrumentima osiguranja kao što su hipoteka ili založno pravo. Nakon okončanja stečajnog postupka gospodarski subjekt se briše iz sudskog registra Trgovačkog suda.¹⁰

b) Prijevare. Radnja počinjenja ovih kaznenih djela ostvaruje se kroz lažno prikazivanje ili prikrivanje činjenica s ciljem obmanjivanja i dovođenja drugoga u zabludu koja uzrokuje njegovo štetno ponašanje u odnosu na svoju imovinu.

• **Prijevara u gospodarskom poslovanju (čl. 293. KZ-a).** Gospodarski subjekti u svom poslovanju sklapaju različite poslove na tržištu s drugim pravnim osobama. Uobičajeni oblik poslovnog odnosa između dva subjekta je razmjena vrijednosti odnosno robno-nov-

¹⁰ Problematika stečaja regulirana je u Stečajnom zakonu i dijelom u Zakonu o trgovačkim društvima. U ZTD-u je, primjerice, u čl. 626. "povreda dužnosti u slučaju gubitka, prezaduženosti ili nesposobnosti za plaćanje" sankcionirano nepostupanje odgovornih osoba - članova uprave u pogledu traženja otvaranja stečajnog postupka nad gospodarskim subjektom.

čana transakcija. Ako se prijenos robe i prijenos novca ne odvijaju u istom trenutku tada međudnos između poslovnih partnera (kupca i prodavatelja) prelazi u dužničko-vjerovnički odnos. Svi gospodarski subjekti tijekom svog poslovanja neminovno se pojavljuju i u ulozi kupca i u ulozi prodavatelja. Uobičajeno je da prodavatelj robu isporučuje kupcu uz određenu vremensku odgodu plaćanja iste robe. Tada prodavatelj zapravo postaje vjerovnik, a kupac dužnik.

Prodavatelj mora zaštititi svoje interese uzimajući od kupca odgovarajuće instrumente osiguranja plaćanja (mjence, zadužnice) koje će aktivirati po isteku dužničko-vjerovničkog odnosa (DVO). Ukoliko kupac (dužnik) ne podmiri svoju obvezu za preuzetu robu u dogovorenoj valuti plaćanja, tj. do isteka dužničko-vjerovničkog odnosa tada prodavač (vjerovnik) konzumira kupčev instrument osiguranja plaćanja u svrhu prisilne naplate potraživanja s kupčevog/dužnikovog računa. Banka u kojoj dužnik ima otvoren račun neće moći dobavljaču/vjerovniku isplatiti njegovo potraživanje temeljem dostavljenog joj instrumenta osiguranja plaćanja ukoliko na računu dužnika nema dostatnih sredstava. Odgovorna osoba u gospodarskom subjektu (dužniku) koja je naručila i preuzela robu s namjerom da je ne plati te pri tom dovela odgovorne osobe prodavatelja/vjerovnika u zabludu izdavanjem nenaplativih instrumenata osiguranja plaćanja počinila je prijevaru. Počinitelj prijevaru u gospodarskom poslovanju nije imao namjeru platiti robu dobavljaču u valuti plaćanja. Također, on je znao da dobavljač po dospjeću valute plaćanja neće moći naplatiti svoje potraživanje niti instrumentom osiguranja plaćanja jer dužnik u tom trenutku neće na svom računu imati dostatnih sredstava za podmirenje dospjele obveze.

Počinitelji prijevaru mogu i na drugi način dovesti u zabludu prodavača da im isporuči robu koju ovi nikad neće uspjeti naplatiti redovnim putem. Tipične situacije su one kada dva gospodarska subjekta tek stupaju u poslovne odnose u kojima ranije nisu bili te se međusobno dovoljno ne poznaju u poslovnom smislu. Kupac tada od dobavljača naručuje relativno manje količine robe koju plaća ili avansno (unaprijed, prije isporuke) ili odmah po isporuci kako bi stekao povjerenje prodavatelja, odnosno dojam da posluje s urednim i vjerodostojnim kupcem. Nakon toga slijedi narudžba višestruko veće količine robe koju prodavatelj (prethodno doveden u zabludu da će mu ta roba na isti način kao i u ranijim slučajevima biti uredno plaćena) spremno isporučuje kupcu ni ne sluteći da će tu količinu robe teško ili nikako poslije naplatiti. Prodavači u takvim situacijama ili zanemaruju/apstrahiraju rizik ili ga prihvataju krivo procjenjujući da je riječ o maloj rizičnosti za nemogućnost naplate isporučene robe. Konkurencija i tržišna utakmica svojim nemilosrdnim zakonitostima također "tjeraju" gospodarske subjekte - prodavatelje (vjerovnike) u hazardnu sferu prevelikoga poslovnog rizika. Oni razmišljaju da se poslovati mora, a izbjegavanjem kupaca smanjuje se promet pa time profit te u konačnici i mogućnost opstanka na tržištu.

Počinitelj kao odgovorna osoba u gospodarskom subjektu ovo djelo može počiniti samo s izravnom namjerom pribavljanja protupravne imovinske koristi za svoju ili drugu pravnu osobu. U praksi nije jednostavno dokazati izravnu namjeru počinitelja za počinjenje kaznenog djela prijevaru u gospodarskom poslovanju. Djelomično plaćanje iznosa preuzete robe i u minimalnom iznosu formalno opovrgava tezu počiniteljeve izravne namjere za prijevarom dobavljača/vjerovnika. Ovo je za uspješnost kaznenog progona vrlo značajan problem jer ako se na opisani način može eskivirati dokazivanje namjere kao bitnog ele-

menta bića kaznenog djela onda se time dovodi u pitanje oportunitet pokretanja kaznenog postupka protiv prevaranata takve vrste. Međutim, učinkovitost pravne države kroz tužbe i parničke postupke u smislu brze i efikasne naplate potraživanja sudskim putem može odvratiti potencijalne prevarante od protuzakonitih aktivnosti ove vrste.

Zakonodavac ovom inkriminacijom pokušava zaštititi vjerovnike od prevaranata koji ih protuzakonito oštećuju. Cilj je promicati poslovanje u dobroj vjeri, s poštenom nakanom i u skladu s pravom (*bona fides*), a sankcionirati i s tržišta odstranjivati zlonamjerno, nepošteno i protupravno poslovanje (*mala fide*).

c) Krivotvorenja. Radnja počinjenja ovih kaznenih djela usmjerena je protiv vjerodostojnosti isprava koje u pravnim odnosima služe kao dokaz određenih činjenica. Krivotvorenje isprava je pokušaj prikazivanja i ostvarivanja fiktivnih pravnih osnova u pravnom sustavu.

● **Krivotvorenje službene isprave (čl. 312. KZ-a).** Gospodarski subjekti o svom poslovanju moraju voditi razne evidencije na temelju formalne poslovne dokumentacije i to kronološki i sustavno. Isprava najčešće ima pismenu formu iako to nije nužan uvjet. U gospodarskom poslovanju svaki poslovni događaj je popraćen izdavanjem određenog dokumenta, ako se taj događaj odnosi na promjenu prihoda ili rashoda odnosno imovine ili izvora imovine. Takvi dokumenti se nazivaju knjigovodstvenim ispravama koje služe kao temelj knjiženja u poslovnim knjigama.

Zakon o računovodstvu (čl. 4.) obvezuje poduzetnike na prikupljanje i sastavljanje knjigovodstvenih isprava, vođenje poslovnih knjiga te sastavljanje godišnjih financijskih izvještaja na način da je moguće provjeriti poslovne događaje, financijski položaj i uspješnost poslovanja poduzetnika. Poslovne knjige su dnevnik, glavna knjiga i pomoćne knjige. Godišnji financijski izvještaji su bilanca, račun dobiti i gubitka, izvještaj o novčanom tijeku, izvještaj o promjenama kapitala, bilješke uz financijska izvješća. Knjigovodstvene ili računovodstvene isprave odnosno informacije koje iz njih proizlaze potrebne su gospodarskim subjektima, financijerima, ulagačima ali i državnim tijelima kako bi utvrdili jesu li iskazane i podmirene sve porezne obveze i druga davanja državnim institucijama. Krivotvorenje službenih isprava, prema zakonskom opisu ovog kaznenog djela, može se počiniti na pet načina. Prva četiri načina odnose se na radnje glede neistinite isprave (izrada, ovjeravanje, omogućavanje izrade i uporaba), a peti način odnosi se na radnje glede istinitog dokumenta (uništenje, prikrivanje, oštećenje u većoj mjeri ili na drugi način činjenje dokumenta neuporabljivim).

Krivotvorenje službenih isprava može imati za cilj djelomično ili u cijelosti eskiviranje podmirivanja poreznih i drugih obveza prema državi. To se postiže neizdavanjem poslovne dokumentacije, neevidentiranjem poslovnih događaja, umanjivanjem/uvećavanjem iznosa stvarno nastalih poslovnih promjena, izdavanjem dvostruke dokumentacije za isti poslovni događaj, naknadnim kreiranjem i "uštima vanjem" poslovnih dokumenata i tome slično. Odgovorna osoba u gospodarskom subjektu krivotvorenjem službene isprave može stvarati i prikazivati neistinite (fiktivne) pravne osnove u raznim pravnim poslovima.

U praksi su detektirani pojavni oblici, primjerice izdavanja neistinitih potvrda odgovornih osoba gospodarskog subjekta o statusu zaposlenika i visini primanja/dohotka u svrhu omogućavanja tim osobama da ostvare prava po toj osnovi u nekoj poslovnoj

banci ili drugoj financijskoj ustanovi. To se odnosi primarno na otvaranje tekućih računa, izdavanje kreditnih kartica, podizanje nenamjenskih kredita, kupovanje automobila na *leasing*, a sve s krajnjim ciljem obmanjivanja i počinjenja prijevare na štetu banke/druge financijske ustanove. Ovdje je riječ uglavnom o "fantomskim" firmama koje se osnuju (ili na drugi način steknu) radi kratkoročnog "poslovanja" te brzog nestanka nakon ubiranja plodova kriminalne aktivnosti njihovih vlasnika.

Osim navedenog poznati su i drugi slučajevi krivotvorenja službenih isprava iz kriminalističke prakse kada, primjerice službenici banaka ili osiguravajućih društava koristeći svoje ovlasti odnosno dostupnost i raspolaganje bazama podataka, temeljem krivotvorene dokumentacije (isplatnice) stvaraju fiktivni prikaz obavljenih transakcija u korist svojih klijenata, a zapravo sebi ili drugome (sebi bliskoj fizičkoj ili pravnoj osobi) pribavljaju protupravnu imovinsku korist isplatom depozitnih sredstava klijenata (s računa u banci) ili njihovih financijskih prava koja im pripadaju po osnovu naknade za štetu (osigurnina). Iako banke/druge financijske ustanove, zbog svog ugleda na tržištu odnosno u javnosti općenito, uobičajeno nisu sklone prijavljivati bilo kakve malverzacije svojih službenika u odnosu na poslovanje u sklopu njihovih radnih mjesta, u praksi je zabilježen interesantan slučaj kada je voditeljica poslovnice jedne banke iz kruga svojih poznanika zaprimala relativno velike iznose na ime oročenih depozita te ih je zadržavala za sebe, a fiktivnu dokumentaciju banke (ugovore o depozitu) ispostavljala tim građanima iako ti dokumenti ni primljeni depoziti nikada nisu stvarno zaprimljeni u banci niti su evidentirani u njezinim elektronskim/informatičkim bazama podataka.

Također su u praksi zabilježena značajna krivotvorenja poslovne dokumentacije vezane za izvođenje građevinskih radova i konzalting usluga. Fiktivni poslovni odnosi između relativno renomiranih gospodarskih subjekata i "fantomskih" firmi koje uglavnom imaju jednog (i to potpuno nekompetentnog) zaposlenika služe za "izvlačenje" novca s računa gospodarskog subjekta te njegovo transferiranje "fantomskoj" firmi čija odgovorna osoba ili podiže gotovinske iznose sa žiroračuna i netransparentno ih troši ili vrši transfer trećoj pravnoj osobi (također "fantomskoj" firmi) gdje se onda odvija podizanje gotovine i njezina netransparentna distribucija. Sve ovo je "pokriveno" krivotvorenim poslovnim dokumentacijom (ugovorima, fakturama, građevinskim dnevnicima, privremenim situacijama itd.), s vjerojatnim epilogom da su ugovoreni radovi doista izvedeni (vjerojatno u manjem opsegu od ugovorenog) od strane same kompanije (naručitelja radova) ili "na crno" te da se gotovinski novac u konačnici vraća svom izvoru - a to je renomirana tvrtka koja prvotno isplaćuje značajne novčane iznose sa svog računa "fantomskim" podizvođačima.

Još jedan eklatantan oblik krivotvorenja poznat je u praksi kao ugovaranje i fakturiranje fiktivnih intelektualnih usluga (konzalting, istraživanje tržišta itd.) i to na način da domicilni gospodarski subjekt takve usluge plaća *off shore* kompanijama u inozemstvu koje su (ne)izravno povezane s vlasnicima ili odgovornim osobama domicilne tvrtke/gospodarskog subjekta. Time se novac neosnovano "izvlači" iz tvrtke, njime se netransparentno disponira, a dobit tvrtke se fiktivno smanjuje pa se time posljedično umanjuje i porezna obveza (porez na dobit) gospodarskog subjekta. Sredstva transferirana na račun *off shore* tvrtke služe za nezakonito bogaćenje, odnosno pranje novca ulaganjem u nekretnine, pokretnine, vrijednosne papire na tržištu kapitala ili u gospodarske subjekte u Republici Hrvatskoj (pozajmice, kupnja vlasničkih udjela i sl.).

Kazneno djelo krivotvorenja službene isprave počinjeno u odnosu na vjerodostojan, tj. istinit dokument (uništenje, prikrivanje, oštećenje u većoj mjeri) zapravo je komplemenatarno s kaznenim djelom povrede obveze vođenja trgovačkih i poslovnih knjiga iz članka 285. KZ-a. Cilj počinjenih manipulacija istinitim ispravama, knjigama ili spisima isti je kao i kod krivotvorenja u prethodno opisanim slučajevima, a to je uvijek netransparentno poslovanje te u konačnici ostvarivanje nepripadajućih prava ili umanjivanja dužnih obveza i to na štetu države ili drugih fizičkih ili pravnih osoba.

Zakonodavac u Kaznenom zakonu pridaje posebnu važnost vjerodostojnosti isprava. Glava XXIII. nosi naziv Kaznena djela protiv vjerodostojnosti isprava. Isprave, u bilo kojem obliku, neizostavan su čimbenik života uređene društvene zajednice. Stoga nije potrebno dodatno naglašavati koliko je ova problematika važna i u gospodarskom poslovanju te pravnom prometu gospodarskih subjekata na domaćem i međunarodnom tržištu.

d) Podmićivanja. Radnja počinjenja ovih kaznenih djela očituje se u primanju dara kao nagrade za poduzimanje ili nepoduzimanje određenih aktivnosti, što treba rezultirati ostvarivanjem određene koristi za onoga koji daje takvu nezakonitu nagradu. Pri tome su radnje obaju sudionika kažnjive (primanje i davanje mita).

● **Primanje mita u gospodarskom poslovanju (čl. 294.a KZ-a).**¹¹ Korupcija u privatnom sektoru, vezana za gospodarsko poslovanje između gospodarskih subjekata, općenito se smatra relativno manjim problemom od korupcije u javnom sektoru. U privatnom sektoru korupcija ima ograničen negativan utjecaj u odnosu na javnu korupciju koja ima štetne posljedice za cijelu društvenu zajednicu. Najopasnija je korupcija koja se pojavljuje u međuodnosu javnog i privatnog sektora. Mehanizmi antikorupcijske kontrole u privatnom sektoru imaju uporište u vlasništvu odnosno u neposrednim interesima vlasnika za sprječavanjem štetnih oblika korupcijskog djelovanja njihovih zaposlenika za njihovo poduzeće.

Primanje mita u gospodarskom poslovanju je korupcijsko kazneno djelo protivno načelu dobrog gospodarenja u poslovanju jer njime počinitelj prouzrokuje štetu gospodarskom subjektu u kojem je zaposlen. Počinitelj ovog kaznenog djela može biti samo odgovorna osoba u pravnoj osobi. Ona to može učiniti na dva načina.

Prvi je da primi mito za protuuslugu da prilikom sklapanja posla ili pružanja usluge pogoduje drugoga tako da prouzroči štetu onome koga zastupa. Počiniteljevo pogodovanje drugoga se očituje u omogućavanju ostvarivanja nepripadajućih prava drugome odnosno umanjivanju njegovih obaveza. Posljedica takvog postupanja počinitelja je šteta pričinjena pravnoj osobi koju zastupa odnosno gospodarskom subjektu u kojemu je on odgovorna

¹¹ Kazneno djelo primanja mita u gospodarskom poslovanju uvedeno je u katalog kaznenih djela Zakonom o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona (NN 105/04.) koji je stupio na snagu 1. listopada 2004. godine. Republika Hrvatska potpisnica je Kaznenopravne konvencije o korupciji čije odredbe je dužna implementirati u svoj Kazneni zakon. Članak 8. Konvencije izravno se referira na pasivno podmićivanje u privatnom sektoru. NN-MU 11/00. Zakon o potvrđivanju Kaznenopravne konvencije o korupciji. Članak 8. PASIVNO PODMIĆIVANJE U PRIVATNOM SEKTORU - Svaka zemlja potpisnica donijet će one nužne pravne i druge mjere kojima se prema njenom tuzemnom zakonu, kaznenim djelom smatra svjesno i u tijeku poslovne aktivnosti potraživanje ili primanje, izravno ili neizravno, od bilo koje osobe koja upravlja ili u bilo kojem svojstvu radi u tijelu privatnog sektora, bilo koje nepripadajuće koristi ili obećavanje istih za nju ili nekog drugog, ili prihvaćanje ponude ili obećavanja takve koristi, ne bi li djelovala ili suzdržala se od djelovanja na način koji krši njene obveze.

osoba. Između radnje pogodovanja drugoga i prouzročenja štete gospodarskom subjektu kojeg zastupa postoji izravna uzročno-posljedična povezanost.

Podmićena odgovorna osoba u situacijama kada je njezin gospodarski subjekt u svojstvu naručitelja ili kupca može pri nabavi robe ili usluga od podmićivača prihvatiti cijenu veću od tržišne i to u visini iznosa primljenog mita ili čak i više od toga radi pribavljanja ekstra profita podmićivaču. Također, ovo kazneno djelo se može manifestirati kroz naručivanje bespotrebne i neekonomične robe i usluga, priznavanje neizvršenih radova, odobravanje nepostojećih potraživanja, prihvaćanje odnosno nereklamiranje manjkave robe ili loše izvedenih radova od dobavljača i tome slično. U situacijama kada je gospodarski subjekt u svojstvu dobavljača ili izvođača radova, podmićena odgovorna osoba u njemu može podmićivaču isporučiti veće količine robe ili robu veće kvalitete u odnosu na ugovoreno, na isti način pogodovati i pri izvođenju ugovorenih radova, nepotrebno otpisivati potraživanja koja ima prema podmićivaču, priznavati neistinite razloge za umanjivanje vrijednosti robe i usluga glede manjkavosti, kvarova i šteta pri transportu i isporuci, neistinito prikazivati ili namjerno prekoračivati rokove isporuke radi naplate penala i tome slično.

Nadalje, iako je u pravilu podmićivač taj koji želi pogodovanje izravno u svoju korist, nije nužno da se to tako uvijek i realizira već se korist može ostvariti i kroz neizravan poslovni odnos. Odgovorna osoba može zahtijevati ili primiti mito od jedne osobe, u svrhu da svojim radnjama pogoduje drugoj odnosno nekoj "trećoj" (pravnoj ili fizičkoj) osobi. Podmićivač pri tom zna da će naknadno na bilo koji način od te treće strane refundirati svoj trošak nastao davanjem mita. U gospodarskom poslovanju postoji velika tamna brojka ovih kaznenih djela zato što je naknadnim kriminalističkim obradama teško otkriti počiniteljevo pogodovanje drugoga i posljedično prouzročenje štete onome koga zastupa, te okolnost da je počinitelj prethodno zahtijevao ili primio dar ili obećanje dara.

Ključno je pitanje definiranje štete¹² odnosno kriterija za njezino određivanje. U ekonomskom smislu prouzročena šteta za pravnu osobu je ona kada pravna osoba sklapanjem posla ili pružanjem usluga ostvari gubitak, ali je štetan i onaj posao kada gospodarski subjekt ostvari dobit, očito ne onoliko koliko je mogao i trebao ostvariti, već bitno manju. U pravnom smislu, ako bi se primijenila analogija nekih tumačenja i sudske prakse vezano za kazneno djelo sklapanja štetnog ugovora tada bi ovo djelo bilo počinjeno isključivo onda ako je nastupila šteta za pravnu osobu, a ne onda kada je pravna osoba ostvarila bitno umanjenu dobit. Tu se ne bi preklapala ekonomska i pravna logika, međutim svaka pojedina situacija je specifična i treba je zasebno promatrati.

Drugi način počinjenja ovog kaznenog djela jest da počiniteljeva protuusluga za primljeno mito bude sama činjenica sklapanja posla ili pružanja usluge.¹³ Ovakvu situaciju, u kojoj podmićena odgovorna osoba nije učinila štetu pravnoj osobi koju zastupa, krimi-

¹² Pojam "šteta" nije definiran Kaznenim zakonom. Šteta, prema čl. 1046. Zakona o obveznim odnosima, određena je kao umanjene nečije imovine (obična šteta) i sprječavanje njezina povećanja (izmakla korist) i povreda prava osobnosti (neimovinska šteta).

¹³ Nejasna je intencija zakonodavca da diferencira pojmove *sklapanja posla* i *pružanje usluge*. U ekonomskom smislu, usluga je jedan od oblika poslovne aktivnosti, a ne nekakav alternativan pojam poslu odnosno poslovanju.

nalistima je još teže otkriti i dokazati. Zahtijevano ili primljeno mito je protuusluga za sklapanje posla ili pružanje usluge. Mito je motiv počinitelju da u nekom poslu ili pružanju usluge pogoduje podmićivaču na način da posluje upravo s njim, a ne s drugim (pravnim ili fizičkim) osobama pod istim ili neznatno različitim uvjetima. Tržišna utakmica u načelu je nemilosrdna. To je kontinuirana bitka između konkurentskih gospodarskih subjekata da pobjeđuju u tom natjecanju s ciljem tržišnog opstanka, rasta, ili dominacije. Često je privilegij dobiti posao na tržištu u situacijama kada su gospodarski subjekti u istoj branši cijenom i kvalitetom približno izjednačeni, a potražnja za njihovom robom ili uslugama je nevelika odnosno bitno ograničena. Ova okolnost je povoljna za odgovorne osobe u gospodarskim subjektima koji trebaju robu ili uslugu koju nude više sličnih tvrtki tako da one kao kupci zapravo mogu postavljati dodatne uvjete potencijalnim dobavljačima. Za korumpiranu odgovornu osobu u gospodarskom subjektu jedan od tih dodatnih uvjeta (ako ne i prvi) može biti spremnost ponuditelja/dobavljača da joj daju mito radi dobivanja/ugovaranja posla. To je oblik podmićivanja koji podmićivaču osigurava posao bez dodatnih pogodnosti u budućem poslovnom odnosu, ali sama činjenica da posluje omogućava mu kakav-takav tržišni opstanak. Čak i kad se ukalkulira trošak davanja mita. Podmićena odgovorna osoba odnosno gospodarski subjekt kojeg zastupa će u takvom poslu dobiti odgovarajuću robu ili uslugu pa mu se time bitno smanjuje rizik da naknadno bude otkriven i procesuiran.

Građani, odnosno poduzetnici i menadžeri koji mogu biti (ne)izravan izvor saznanja o ovom kaznenom djelu u praksi nemaju sklonost prijavljivati policiji (ili državnom odvjetništvu) situacije u kojima se od njih zahtijeva dar radi nekog pogodovanja u poslu. Nesklonost suradnji proizlazi zbog kasnijih implikacija za njih kao prijavitelje u poslovnom okruženju u kojem djeluju. Drugi mogući razlog nesuradnje je pristanak na davanje mita koje podmićivači (kao vlastiti trošak) kompenziraju zaradom u dobivenom poslu. To i je osnovni problem korupcijskih kaznenih djela kod kojih nema klasičnog počinitelja i žrtve. Podmićivač i podmićeni imaju zajednički interes i u smislu ostvarene koristi i u smislu izbjegavanja kaznenog progona.¹⁴

• **Davanje mita u gospodarskom i drugom poslovanju (čl. 294.b KZ-a).**¹⁵ Kazneno djelo davanje mita u gospodarskom i drugom poslovanju je korupcijsko djelo koje je antipod

¹⁴ Posebno opasan oblik ovog kaznenog djela je situacija kada podmićena odgovorna osoba dolazi iz pravne osobe koja se bavi gospodarskim poslovanjem, a ta pravna osoba je u javnom vlasništvu (npr. općine ili grada). Razlog tomu je njihov imperfektan tržišni status. Riječ je, primjerice o poduzećima komunalnog gospodarstva koja svoje prihode dijelom ostvaruju pružanjem usluga na tržištu, a dijelom iz proračunskih subvencija koje im transferira njihov vlasnik. Djelatnosti trgovačkih društava komunalnog gospodarstva obuhvaćaju stanogradnju, održavanje gradskih prometnica, vodovod i odvodnju, zbrinjavanje komunalnog otpada, održavanje zelenih površina itd.

¹⁵ Kazneno djelo davanje mita u gospodarskom poslovanju uvedeno je u katalog kaznenih djela također Zakonom o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona (NN 105/04.) koji je stupio na snagu 1. listopada 2004. godine. Republika Hrvatska potpisnica je Kaznenopravne konvencije o korupciji čije odredbe je dužna implementirati svoj Kazneni zakon. Članak 7. Konvencije izravno se referira na aktivno podmićivanje u privatnom sektoru. NN-MU 11/00. Zakon o potvrđivanju Kaznenopravne konvencije o korupciji. Članak 7. AKTIVNO PODMIĆIVANJE U PRIVATNOM SEKTORU - Svaka zemlja potpisnica donijet će one nužne pravne i druge mjere kojima se prema njenom tuzemnom zakonu, kaznenim djelom smatra namjerno i u tijeku poslovne aktivnosti obećavanje, nuđenje ili davanje, izravno ili

(suprotnost) kaznenog djela primanja mita u gospodarskom poslovanju. Razlika je i to što počinitelj ovog djela može biti svaka osoba. Riječ je o općem kaznenom djelu (*delicta communia*).

Zakonodavac je inkriminirao i posredovanje u davanju mita. Posredovanje je oblik pomaganja osobi koja daje mito, a osoba koja posreduje je svjesna svoje aktivne uloge u počinjenju kaznenog djela. Počinitelj koji je dao mito na zahtjev odgovorne osobe u pravnoj osobi i prijavio djelo prije njegova otkrivanja ili prije saznanja da je djelo otkriveno - oslobodit će se kazne. Ovime zakonodavac potiče počinitelje na moralno osvještavanje s odgodom. I takvo naknadno razumijevanje štetnosti korupcije bitan je korak u pravcu prevencije i sankcioniranja te štetne društvene pojave.

I kod ovog kaznenog djela prisutna je velika tamna brojka. Razlog tomu je neraspoloživost odnosno nedovoljna dostupnost relevantnih informacija redarstvenim vlastima (ili državnom odvjetništvu). Nesklonost prijavljivanja korupcijskog ponašanja građani uglavnom objašnjavaju vlastitim komforom. Lakše im je odbiti i ne sudjelovati u takvoj protupravnoj djelatnosti, nego suradnjom s tijelima kaznenog progona "komplicirati" svoj privatni i poslovni život - i to kroz relativno dulje vrijeme. Oni koju ipak sudjeluju u korupcijskom ponašanju imaju dva jasna cilja: protupravno se okoristiti te izbjeći otkrivanje kaznenog djela.

e) Štetna ugovaranja. Radnja počinjenja ovih kaznenih djela očituje se u šteti koja nastaje za jednu od strana pri sklapanju ugovora. Počinitelj ugovorom oštećuje ili drugu ugovornu stranu ili pravnu osobu koju zastupa.

● **Sklapanje štetnog ugovora (čl. 294. KZ-a).** Ugovorima se regulira nastanak, promjena ili prestanak pravnog odnosa između dvije strane ili više strana. Sklapanje štetnog ugovora jest čin zaključivanja pravnog akta od strane zastupnika pravne osobe sa štetnim posljedicama za pravnu osobu koju zastupa. Štetna posljedica je, načelno govoreći, negativni nerazmjer ugovorenih prava i obveza za pravnu osobu.

Počinitelj ovo djelo može počiniti na dva načina: a) sklapanjem ugovora za koji zna da je štetan za pravnu osobu koju zastupa, ili b) sklapanjem ugovora protivno svojim ovlastima - s posljedicom štetnosti za pravnu osobu (ovdje počinitelj u vrijeme počinjenja ne mora znati da je ugovor štetan za pravnu osobu koju zastupa). Počinitelj ovoga kaznenog djela može biti samo zastupnik pravne osobe. Pojam "zastupnika" pravne osobe u Kaznenom zakonu nije definiran. Zastupnik pravne osobe, u praksi, najčešće je odgovorna osoba ili službena osoba¹⁶. Zastupanje trgovačkih društava je propisano Zakonom o trgovačkim društvima, Glava IV., članci 41.-58. U smislu tog zakona zastupnici mogu biti: zastupnici po zakonu, zastupnici po punomoći, punomoćnici po zaposlenju, prokuristi, trgovački punomoćnici i trgovački putnici po punomoći. Pravna osoba¹⁷ može biti gospodarski i negospodarski subjekt. Ugovor koji se kaznenopravno tretira ovim kaznenim djelom odnosi

neizravno, bilo koje neprikladne koristi bilo kojoj osobi, koja upravlja ili radi u bilo kojem svojstvu u tijelima privatnog sektora za nju ili nekog drugog, ne bi li djelovala ili suzdržala se od djelovanja na način koji krši njene obveze.

¹⁶ Odgovorna i službena osoba - pojmovi su određeni Kaznenim zakonom, čl. 89. st. 3. i 7.

¹⁷ Pravna osoba - pojam određen čl. 89. st. 6. KZ-a.

se na gospodarsku djelatnost pravne osobe. Štetni ugovori koji nisu iz sfere gospodarskog djelovanja pravne osobe mogu biti sankcionirani drugim kaznenim djelima.¹⁸

Otkrivanje ovog kaznenog djela najčešće je inicirano prijavama zaposlenika gospodarskog subjekta koji je oštećen. Ti zaposlenici su menadžeri srednjeg i višeg ranga koji su po funkciji mogli ili morali doći do saznanja o štetnom sadržaju sklopljenog ugovora. Najčešće su to oni menadžeri koji na funkciji nasljeđuju osobu koja je sklopila takav ugovor. Prijave podnose i oni menadžeri koji su prije potpisivanja ugovora imali saznanja o štetnim uvjetima iz ugovora, pa nisu bili suglasni s njima, ali nisu u vrijeme zaključivanja ugovora mogli utjecati na njihove izmjene. Za takve prijave je uobičajeno da su anonimne. Sindikalisti i ostali zaposlenici također podnose prijave za ovo djelo, ako su im dostupna saznanja o štetnosti ugovora. Isto tako, sumnju u štetnost pojedinog ugovora u gospodarskom poslovanju policiji ili državnom odvjetništvu prijavljuju druga nadležna tijela (Porezna uprava, Financijska policija, Državni ured za reviziju, Državni inspektorat) koja tijekom svog postupanja dolaze do takvih saznanja. Policija može i sama doći do saznanja o ovom kaznenom djelu provodeći druge kriminalističke obrade, raščlambom pribavljene poslovne dokumentacije te usporedbom relevantnih podataka iz ugovora sa sličnim poslovnim odnosima. Saznanja o ovom kaznenom djelu policija može eventualno dobiti i od svog informatora (povremenog ili stalnog) ili tajnog izvjestitelja.

Dokazivanje štetnosti sklopljenog ugovora najčešće je kompleksna zadaća policije. Ne u formalnom smislu već u suštinskom. Nakon zaprimljenih saznanja te izvršenih preliminarnih provjera, policija može poduzeti radnju privremenog oduzimanja predmeta - sukladno ZKP-u. Uz potvrdu o privremenom oduzimanju predmeta policija od odgovorne osobe u gospodarskom subjektu oduzima originalni primjerak ugovora. Svaki se ugovor, u pravilu, sastavlja u više primjeraka pa u tom smislu policiji nije teško doći do originala, iako to uvijek nije niti nužno. Za potrebe kriminalističke obrade, ovisno o okolnostima, dovoljno je posjedovati i presliku dokumenta. Osim ugovora policija može pribaviti i svu ostalu relevantnu poslovnu dokumentaciju. I onu koja je vezana za sadržaj ugovora te onu koja mu je prethodila, ali i onu koja je iz njega proizašla. U tom smislu, kod ovog kaznenog djela, bio bi izvršen formalni obuhvat konkretne problematike. Ono što slijedi je analiza sadržaja pribavljene poslovne dokumentacije.

Ključno pitanje i u ovom kaznenom djelu je definiranje štete odnosno kriterija za njeno određivanje. I ovdje se pravnici i ekonomisti ne bi složili što je šteta za gospodarski subjekt odnosno koliki je njezin iznos u konkretnim situacijama.¹⁹ Problemi na koje se nailazi tijekom kriminalističke obrade ovog kaznenog djela su pitanja poslovnog rizika, pitanja poslovnog odlučivanja, kao i ključnog pitanja namjere (svijesti, znanja) počinitelja da prouzroči štetu pravnoj osobi činom sklapanja konkretnog ugovora. Ekstenzivno (široko) tumačenje ove zakonske odredbe može imati za posljedicu da se kaznenopravno tretira svaki ugovoreni posao u smislu odgovornosti zastupnika one pravne osobe koja je u tom poslu postigla gubitak ili je ostvarila "nedovoljnu" dobit. Restriktivno (usko) tumačenje

¹⁸ Eventualno: nesavjesno gospodarsko poslovanje, zlouporaba položaja i ovlasti, nesavjestan rad u službi.

¹⁹ Razmatranja o različitom poimanju štete u pravu i ekonomiji dana su kod kaznenog djela primanja mita u gospodarskom poslovanju (vidi fusnotu 9).

zakonske odredbe može dovesti do apstrahiranja kaznene odgovornosti počinitelja jer su znanje (izravna namjera) i šteta u poslovanju relativni, tj. relativno dokazivi pojmovi. Znanje o štetnosti može se, u dokaznom smislu, kontaminirati nekim subjektivnim, ali i objektivnim, okolnostima u poslovanju - pretjeranim poslovnim optimizmom, neiskustvom, nedovoljnom pripremom za donošenje odluke, nedostatkom informacija, nedostatkom vremena, pa u konačnici i neznanjem, tj. nepoznavanjem poslovnih procesa itd. Ove okolnosti ne amnestiraju počinitelja, ali otvaraju mogućnost kvalifikacije njegovog ponašanja nekim drugim kaznenim djelom (npr. kazneno djelo nesavjesno gospodarsko poslovanje). Štetnost u gospodarskom poslovanju se, primjerice, može promatrati statički (svaki pojedini poslovni događaj ili ugovor) i dinamički (kontinuirani poslovni odnos između partnera) pa već ovisno o tome - štetnost pojedinog ugovora ima različitu konotaciju.

U praksi se, u određenim situacijama, pojavljuju još neke pravne dvojbe u svezi s mogućom kvalifikacijom ove protuzakornosti. Ako je štetan ugovor sklopljen uz znanje počinitelja pitanje je što je onda njegova stvarna namjera: oštetiti gospodarski subjekt kojeg zastupa ili pribaviti korist drugoj pravnoj (ili fizičkoj) osobi s kojom je konkretni ugovor sklopljen? Ovo drugo je češće i logičnije objašnjenje postupanja počinitelja. U situacijama kada se, osim počinjene štete, počinitelju može dokazati i osnovana sumnja da je postupao s nakanom da pribavi korist drugome - tada postoje prevladavajući elementi da se počinitelja prijavi za kazneno djelo zlorporaba ovlasti u gospodarskom poslovanju ili zlorporaba položaja ili ovlasti. Ovdje je šteta sekundarna posljedica ciljanog počiniteljeva postupanja, a pribavljanje koristi drugome je njegov primaran motiv. Korist je, dakle, stvarni fokus na koji je počinitelj usmjeren i to je razlog počinjenja kaznenog djela.

Nadalje, ako je štetan ugovor sklopljen protivno ovlasti počinitelja što bi značilo uglavnom prekoračenjem granica njegovih ovlasti (potpisivanje ugovora bez potrebnih ovlaštenja), a ugovor prouzroči štetu pravnoj osobi, odnosno istodobno bude pribavljena korist drugoj pravnoj ili fizičkoj osobi - tada su ispunjeni i bitni elementi kaznenog djela zlorporaba položaja i ovlasti, za koje bi onda trebalo počinitelja i prijaviti. Često se u policijskoj praksi, u činjenično i pravno dvojbenim situacijama, preferira prijavljivanje kaznenog djela zlorporabe položaja i ovlasti u odnosu na kazneno djelo *sklapanje štetnog ugovora*. Ova se anomalija događa iako je kriminalistima - praktičarima poznato da je kazneno djelo zlorporabe položaja i ovlasti supsidijarne prirode te se, u pravilu, prijavljuje u situacijama kada ne postoje čista obilježja nekog drugog "konkretnog" djela.

Naposljetku, ako je štetan ugovor sklopljen uz znanje počinitelja da je štetan ili protivno ovlasti počinitelja te on prouzroči štetne posljedice za pravnu osobu koju zastupa, a pri tome se nitko nije okoristio (niti počinitelj niti druga pravna ili fizička osoba) ili se ne može dokazati da je počinitelj postupao s namjerom da drugome pribavi korist, tada je situacija bitno manje opterećena dvojbama je li posrijedi kazneno djelo *sklapanje štetnog ugovora* ili eventualno neko drugo kazneno djelo.

- f) Povrede prava ili obveza.** Radnja počinjenja ovih kaznenih djela očituje se u poduzimanju aktivnosti kojima se povređuju zakonom utemeljena prava drugih fizičkih ili pravnih osoba. Također povrede se mogu odnositi i na nepoštovanje obveza koje su zakonom propisane.

• **Povrede prava industrijskog vlasništva i neovlaštena uporaba tuđe tvrtke (čl. 285. KZ-a).** Tvrtka²⁰ je ime pod kojim poduzeće posluje. Služi za identifikaciju i individualizaciju poduzeća u gospodarskom poslovanju odnosno u ukupnom pravnom prometu. Tvrtka se mora jasno razlikovati od tvrtke drugih poduzeća upisanih u isti sudski registar istog trgovačkog suda. Logotip je posebno konstruiranim (nestandardnim) slovima ispisano ime poduzeća (ili proizvoda) koje ako se registrira služi kao zaštitni znak.

Industrijsko vlasništvo je oblik nematerijalne imovine poduzeća. Vlasništvo razumijeva posjedovanje imovine odnosno potpuno pravo raspolaganja njome. Dugotrajna imovina poduzeća, osim nematerijalnog oblika, može imati i oblik materijalne imovine, financijske imovine te oblik potraživanja. Nematerijalna imovina su izdaci za istraživanje i razvoj, patenti, licence, koncesije, ali i zaštitni znak, marka ili brend, logo, goodwill, imidž i tome slično. Ova imovina nema materijaliziranu (fizičku i opipljivu) dimenziju, ali ona može imati iznimno visoku tržišnu vrijednost te poduzeću donositi veliku ekonomsku korist. Zakonodavac u opisu ovog kaznenog djela izdvaja žig, model ili uzorak (industrijski dizajn) te oznaku podrijetla proizvoda kao oblike industrijskog vlasništva. Člankom 232. KZ-a sankcionirane su povrede prava iz prijavljenog ili zaštićenog izuma (patent). Navedeni oblici industrijskog vlasništva uz topografije poluvodičkih proizvoda zapravo pripadaju opusu intelektualnog vlasništva, koje još obuhvaća autorsko pravo i srodna prava²¹.

Intelektualno vlasništvo je kreativni plod ljudskog intelekta, a da bi taj plod njegovom stvaratelju priskrbio određene benefite potrebno ga je pravnim instrumentima pri Državnom zavodu za intelektualno vlasništvo registrirati i time zaštititi od neovlaštenog korištenja. Registracijom se stječu isključiva prava korištenja odnosno eksploatacije u korist onoga koji je time postao nositelj prava intelektualnog vlasništva.

Konkurencija između gospodarskih subjekata predstavlja njihovo natjecanje tko će uspješnije zadovoljiti potrebe potrošača na tržištu nudeći im odgovarajuće proizvode ili usluge koje su kvalitetom i cijenom prihvatljivije za ciljne potrošače od istovrsne ponude konkurenata. To zahtijeva stalna ulaganja u istraživanje tržišta, tj. u praćenje i anticipiranje potreba potrošača kao i konkurencijske klime na određenim ciljnim tržištima. Paralelno s tim potrebno je raditi značajne investicije u tehnologiju i razvoj da bi se došlo do optimalnih rješenja kreiranja tržišne ponude u obliku proizvoda ili usluga. Ljudski resursi su ključan čimbenik uspjeha u gospodarskom poslovanju, odnosno njihova motiviranost, kreativnost i inovativnost. To također razumijeva značajne investicije te stalna ulaganja i u zapošljavanje i u edukaciju zaposlenika gospodarskih subjekata. Kada se kao rezultat svih navedenih komponenti uspije dobiti proizvod sposoban za uspješnu tržišnu utakmicu potrebno mu je dati naziv, odrediti logotip, obilježiti ga znakom ili amblemom, urediti ambalažu i druge elemente koji će mu dati identitet na tržištu. Identitet služi tomu da proizvod bude prepoznatljiv potrošačima na tržištu, a da bi to mogao ponajprije mora biti različit od drugih sličnih proizvoda. Žigom se zaštićuju navedeni elementi identiteta

²⁰ Vidi: Zakon o trgovačkim društvima, čl. 11.

²¹ Autorsko pravo se odnosi na intelektualne tvorevine kao što su književna djela, glazbena djela, kinematografska djela, djela likovnih umjetnosti (slikarstvo, kiparstvo i arhitektura), fotografska djela i sl. Srodna prava odnose se na izvedbe umjetnika izvođača, fonograme, emitiranje radija i televizije.

proizvoda koji su zapravo razlikovna obilježja, a cilj je da ona postanu prepoznatljiva potrošačima odnosno što širim krugovima ukupne javnosti. Žig ili trademark osigurava vlasniku isključivo pravo da označava proizvode zaštićenim elementima identiteta (ime, logotip, zaštitni znak) koji su individualni i moraju se razlikovati od ranijih žigova. Njime proizvođači štite sva tehnološka, materijalna i marketinška ulaganja u pojedini proizvod, liniju proizvoda ili cijeli asortiman. Žig zaštićuje proizvođača na tržištu od konkurentskih proizvoda, individualizira ga, daje mu identitet i čini lako prepoznatljivim. On također jamči standard kvalitete proizvoda kupcima koji kupuju proizvode pod tim žigom. Iza uspješnih žigova kriju se uspješni brendovi.

Nelojalna konkurencija motivirana tržišnim uspjehom i atraktivnošću pojedinih brendova pribjegava protuzakonitoj djelatnosti - krivotvorenju proizvoda i njihovih zaštićenih robnih oznaka. U praksi, na tržištu se pojavljuju krivotvorine, surogati, kopije, imitacije i klonovi originalnih proizvoda. Manje kvalitetne kopije niskom cijenom (a isto takvom kvalitetom) privlače kupce slabije kupovne moći da si priušte proizvod koji ih barem formalno podsjeća na poznati brend ili marku. Prodaja ovakvih proizvoda događa se najčešće na otvorenim prostorima kao što su sajmovi, tržnice, prigodni štandovi te putem narudžbi preko oglasnika i slično. Time krivotvoritelji i distributeri oduzimaju manji dio tržišnog udjela stvarnim proizvođačima brendova, ali istodobno im narušavaju imidž, privlačnost i prepoznatljivost brenda. Uspjezne kopije, tzv. klonovi, mogu prouzrokovati još veću štetu proizvođačima originalnih proizvoda jer im mogu otetiti relativno značajnije tržišne udjele, ali i kod kupaca izazvati dugoročno lošu percepciju proizvođača brenda jer se također radi o proizvodima čija je kvaliteta u bitnome ispod standarda pravog brenda. Ako se uzmu u obzir procijenjene vrijednosti najpoznatijih svjetskih brendova koje iznose od nekoliko desetaka do nekoliko stotina milijuna dolara (neki vrijede čak i puno više od toga) tada se mogu pretpostavljati i razmjeri šteta koje trpe te kompanije odnosno razmjeri koristi koje stječu krivotvoritelji i distributeri neoriginalne robe.

Treći čimbenik u tome je i država (društvena zajednica) koja je također gubitnik zbog konzekvencija koje proizlaze iz smanjenog prometa legalne robe, a to su manji porezni prihodi, manji broj zaposlenika, slabljenje tržišnih institucija, loš imidž države, rast siive ekonomije, povećanje aktivnosti pranja novca i drugih kriminalnih radnji s dugoročno štetnim posljedicama. Kao žarište proizvodnje neoriginalnih proizvoda globalno poznatih robnih marki percipiraju se zemlje Dalekog istoka. Ovo kazneno djelo je komplementarno s kaznenim djelom obmanjivanja kupaca jer je cilj povrede prava industrijskog vlasništva "ukrasti" imovinu proizvođaču robe zaštićene žigom te je preprodati kupcima obmanjujući ih u pogledu sadržaja, vrste, podrijetla ili kakvoće proizvoda koji im nude.

g) Nesavjesna postupanja. Radnja počinjenja ovih kaznenih djela očituje se u poduzimanju ili propuštanju aktivnosti suprotno zakonskim propisima ili pravilima o poslovanju, čime počinitelj prouzrokuje štetu pravnoj osobi koju zastupa ili drugome.

● **Nesavjesno gospodarsko poslovanje (čl. 291. KZ-a).** Odgovorne osobe u gospodarskim subjektima raspolažu određenom razinom ovlasti i odgovornosti za djelokrug poslova koji im je povjeren iz područja djelovanja pravne osobe. One kroz svoj rad uglavnom izvršavaju menadžerske funkcije planiranja, organiziranja, vođenja i kontrole. Svojim

odlukama, odgovorne osobe, izravno utječu na ostvarivanje prihoda i rashoda poduzeća, što se u konačnici reflektira na dobit ili gubitak u gospodarskom poslovanju.

Prouzročenje štete pravnoj osobi koju zastupa može nastati i zbog neodgovarajućeg postupanja odgovorne osobe. Zakonodavac je u ovom djelu propisao da se inkriminiranim smatra *očito* nesavjesno poslovanje ili *grubo* povrjeđivanje dužnosti skrbi o imovinskim interesima pravne osobe. Očito nesavjesno poslovanje u praksi može biti, primjerice isporučivanje znatne količine robe novom kupcu bez provjere identiteta i/ili boniteta odnosno bez uzimanja odgovarajućih instrumenata osiguranja plaćanja. Grubo povrjeđivanje dužnosti skrbi može biti neizvršavanje pregleda isporučene robe ili usluge od strane dobavljača glede njezine kvantitete i/ili kvalitete odnosno nemar u svezi s adekvatnim uskladištenjem i čuvanjem te robe.

U oba navedena slučaja potrebno je da nastane šteta za pravnu osobu ili u smislu nemogućnosti naplate isporučene robe "neprovjerenom" kupcu ili u smislu zaprimanja "neadekvatne" robe od dobavljača bez pravodobne reklamacije odnosno u smislu nastanka štete na robu zbog njezina nepravodobnog uskladištenja i lošeg čuvanja.

U bankarskom poslovanju očito nesavjesno poslovanje primjerice može biti isplata znatnih novčanih sredstava u gotovini klijentu mimo propisane procedure banke i bez aktiviranja svih kontrolnih mehanizama provjere identiteta i ovlasti klijenta za raspolaganjem tolikim iznosom gotovinskog novca. Grubo povrjeđivanje dužnosti skrbi o imovini pravne osobe može biti nepravodobno aktiviranje instrumenata osiguranja naplate plasiranih kreditnih sredstava. To može biti, primjerice založno pravo u obliku hipoteke – te štetno odugovlačenje u smislu ulaženja u posjed iste, potom prodaje te namirenje svog potraživanja. U praksi je bilo i slučajeva omogućavanja brisanja zabilježbe na nekretnini klijenta u zemljišnim knjigama zbog njegova obećanja da će dati zamjensku hipoteku za osiguranje kredita, a nakon što proda nekretninu nad kojom banka sada ima hipoteku jer već ima zainteresiranog kupca za istu te će nakon naplate kupoprodajne cijene postati likvidan i solventan pa će investirati u novu proizvodnu halu koju će potom založiti kao novu hipoteku za podmirenje kreditnih obveza prema banci. Negdje u tim lančanim transakcijama je došlo do zastoja i banka je ostala bez hipoteke.

U analizi postupanja odgovorne osobe treba uzeti u obzir sve činjenice i okolnosti. Često je u praksi teško ocijeniti je li njezino postupanje "obična" nemarnost u radu, očito nesavjesno poslovanje ili zloraba ovlasti. U prvom slučaju ne bi se radilo uopće o kaznenom djelu već eventualno o disciplinskoj odgovornosti, u drugom slučaju je kazneno djelo ali s blažom sankcijom od kaznenog djela u trećem slučaju. Raspon odgovornosti je značajan tako da kvalifikacija ponašanja odgovorne osobe mora biti precizna i argumentirana. U odnosu na inkriminiranu radnju "nesavjesnog poslovanja" počinitelju se mora dokazati namjera odnosno svjesno kršenje zakona ili drugih propisa o poslovanju. Posljedica postupanja počinitelja mora biti prouzročenje štete pravnoj osobi koju zastupa.

Međutim, ukoliko je, osim štete za pravnu osobu koju zastupa, počiniteljevo postupanje imalo za posljedicu (istovremeno ili naknadno) pribavljanje koristi drugoj pravnoj ili fizičkoj osobi - tada u kaznenopravnom tretiranju počiniteljeva postupanja može postojati dilema odnosno trilema. Kvalifikacija radnji počinitelja u odnosu na njegovu namjeru i posljedice koje su nastupile može se ovisno o svim drugim okolnostima podvesti ili pod

nesavjesno gospodarsko poslovanje ili zlorabu ovlasti u gospodarskom poslovanju ili zlorabu položaja i ovlasti.

Sankcioniranjem nesavjesnog poslovanja u gospodarstvu zakonodavac postiže dva učinka. Prvi je svojevrsni kaznenopravni "apel" na moral, profesionalnu etiku i punu odgovornost odgovornih osoba u gospodarskim subjektima u cilju da svojim obzirnim i savjesnim postupanjem u najvećoj mogućoj mjeri zaštite imovinske interese pravne osobe čiji su zaposlenici. Drugi učinak je izravna zaštita poslodavca od nesavjesnog poslovanja njegovih zaposlenika koje ima za posljedicu prouzrokovanje štete gospodarskom subjektu kojem je on vlasnik. Promicanje profesionalizma i moralne odgovornosti svih sudionika u gospodarskom poslovanju u interesu je i šire društvene zajednice.

5. GOSPODARSKI KRIMINALITET - ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Gospodarski kriminalitet nije dovoljno istražena pojava poglavito u odnosu na značaj njezinih višedimenzionalnih implikacija. Mogući kriteriji proučavanja gospodarskog kriminaliteta su razni, ovisno o pristupu. Znanstveni pristup istraživanju ove pojave treba biti fokusiran na unaprjeđenje znanstvenih spoznaja glede *definicije, fenomenologije, etiologije, detekcije i konzekvencija* gospodarskog kriminaliteta. *Reakcija* društva na gospodarski kriminalitet je suštinsko pitanje kojim se zatvara krug adekvatnog znanstvenog spoznavanja tog fenomena.

Gospodarstvo obuhvaća složene međuodnose ljudskih i materijalnih resursa. Uređivanje tih međuodnosa ključno je za osobni i društveni prosperitet. Povijesni razvoj gospodarstva je civilizacijska tekovina ljudske zajednice. Suvremena pravna država određuje okvire funkcioniranja zajedničkog života pojedinaca i skupina. Ona svim svojim građanima jamči ostvarivanje ljudskih prava i osobnih sloboda. Građanin odnosno društvena zajednica, kao i ekonomija, bez pravne države ne bi mogli normalno funkcionirati i razvijati se.

Društvo, kroz institucije pravne države, samostalno odlučuje koja će ponašanja građana tolerirati, a koja će kriminalizirati. Ovo se odnosi i na ponašanja građana u sferi gospodarstva. Zakon, red i običaji temelji su normalnog života u demokratskom društvu. Isto vrijedi i za gospodarstvo odnosno ekonomiju. Grčka riječ ekonomija (grč. *oikos*, dom, *nomos*, zakon, običaj, red) u svojoj suštini sadržava spomenute kulturološke postulate. Djelovanje u suprotnosti s njima je neekonomsko, a u određenim okolnostima je i protuzakonito.

Ljudsko društvo nije idealna kategorija. Ekonomija obuhvaća zdrave i kreativne društvene snage, resurse i djelatnosti. Kriminalitet povezan s ekonomijom je društvena anomalija koja obuhvaća devijantne i destruktivne procese u gospodarskim tijekovima. Neki relevantni kriminolozi smatraju da je kriminalitet bolest te da je kao takav prirodna pojava u životu nekog društva.²² Kriminalitet je konstanta, uvijek je postojao i uvijek će postojati. Ni gospodarski kriminalitet u tom smislu nije iznimka.

²² Singer, M., Kovčo Vukadin, I., Cajner Mraović, I.: Kriminologija, Nakladni zavod Globus i Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2002., 22.

Gospodarski kriminalitet je, zbog svoje prisutnosti u svim gospodarskim i društvenim djelatnostima kao i zbog raznovrsnosti protuzakonitih radnji kroz koje se pojavljuje, vrlo kompleksan društveni problem. On je i iznimno velik društveni problem i to zbog njegovih značajnih posljedica koje (ne)izravno tangiraju ukupnu društvenu zajednicu bilo u materijalnom, socijalnom ili političkom smislu. Ali osim da postoji, u krugovima stručne i znanstvene javnosti, o gospodarskom kriminalitetu se relativno malo zna. Nedostatnost sustavnih istraživanja doprinosi netransparentnosti ove pojave. Nedovoljnost teorijskog i znanstvenog tretiranja gospodarskog kriminaliteta vrlo je očita. Postoje nemale poteškoće oko samog definiranja tog negativnog društvenog fenomena. Ne postoji čak ni zakonska definicija gospodarskog kriminaliteta, a druge postojeće definicije i sadržajna određenja tog pojma nisu cjelovite i općeprihvaćene.²³

Gospodarski kriminalitet je društveni problem koji, pri proučavanju, zahtijeva interdisciplinarni teorijski pristup. Pravo, sociologija i ekonomija kao znanosti odnosno kriminologija i kriminalistika kao znanstvene discipline izravno su povezane s njim. Usprkos tomu, prisutna je nedostatnost znanstvenog istraživanja fenomena gospodarskog kriminaliteta. Poglavitito je važno da ekonomija kao znanost ne ignorira ovaj problem, marginalizira ga ili se njime samo fragmentarno bavi. Gospodarski ili ekonomski kriminalitet proizlazi iz ekonomije i uz nju je suštinski vezan. On je načelno prepoznat kao bitan gospodarski i društveni problem, ali je istodobno prepušten praktičarima da se nose s njim kako najbolje znaju. Proučavanje gospodarskog kriminaliteta iz aspekta ekonomije u bitnome proširuje spoznajne dimenzije o toj pojavi. Znanstveni pristup u istraživanju gospodarskog kriminaliteta trebao bi proširiti, upotpuniti i sistematizirati višedimenzionalna znanja i spoznaje o njemu, a to bi posljedično trebalo unaprijediti efikasnost struktura društvene zajednice glede identificiranja pojavnosti te otklanjanja uzroka i posljedica predmetne društveno negativne pojave. Sinergijski efekti strateškoga partnerskog odnosa institucija političke vlasti, gospodarskih struktura i sustava znanstvene zajednice nameću se kao preduvjet cjelovitog spoznavanja i suzbijanja gospodarskog kriminaliteta u hrvatskom društvu. Koristi od toga imat će hrvatski gospodarstvenici u realnom poduzetništvu, ali i hrvatsko društvo u cjelini kroz poboljšani imidž i percepciju hrvatskog gospodarstva odnosno njegovu konkurentnost na nacionalnom, europskom i svjetskom tržištu.

²³ Kovčo Vukadin, I.: Gospodarski kriminalitet - kriminološka obilježja, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), 14. 2/07., 442. "U studiji Državnog zavoda za statistiku (2006:15, priredili: Rogić-Hadžalić, Novosel) o pokazateljima gospodarskog kriminaliteta za period od 1998. do 2004. godine u određenju pojma konstatira se da nam se odgovor na pitanje što je gospodarski kriminalitet čini vrlo jednostavnim, no "kada tu općenitu definiciju pokušamo primijeniti u praksi i izdvojiti kaznena djela gospodarskog kriminaliteta, susrećemo se s teškoćama."

LITERATURA

1. Barbić, J. (2002). *Propisi o gospodarskom poslovanju i vladavina prava*, Pravo u gospodarstvu, Zagreb, 1., 3.-40.
2. Benko, M., Budak, J., Cindori, S., Derenčinović, D., Ivanušec, D., Krasić, Š., Kregar, J., Mladineo, I., Novosel, D., Sekulić, D. (2008). *Korupcija – pojavi oblici i mjere za suzbijanje*, Inženjerski biro d.d., Zagreb.
3. Bologna, J., Shaw, P. (1997). *Corporate crime investigation*, Butterworth-Heinemann.
4. Bussmann, K. D. (2007). *Economic crime: people, culture and controls*. The 4th biennial Global Economic Crime Survey. Investigations and Forensic Services. Pricewaterhouse Coopers.
5. Glinig, M., Glinig, G. (2001). *Međunarodne financijske prijevare*, Tiskara Impres, Zagreb.
6. Horvatić, Ž. (glavni urednik) (2002). *Rječnik kaznenog prava*. Masmedija, Zagreb.
7. Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Hrvatsko udruženje za kaznene znanosti i praksu, 14., 2. (2007), Zagreb, (Materijal za XX. savjetovanje udruženja: *Gospodarski kriminalitet – izazovi i kaznenopravni odgovor u Republici Hrvatskoj*).
8. Kaleb, Z. (2006). *Gospodarska kaznena djela iz područja trgovačkih društava i vrijednosnih papira*, Zgombić & partneri – nakladništvo i informatika d.o.o., Zagreb.
9. Katušić-Jergović, S. *Prilog razmatranju kaznenih djela gospodarskog kriminaliteta prema izmjenama Kaznenog zakona*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 10., 2/03., 513.-545.
10. Kos, D.: *Kaznenopravna odgovornost za kaznena djela gospodarskog kriminaliteta*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 7., 2/00., 381.-398.
11. Lovrinčević, Ž., Mikulić, D., Botrić, V., Marić, Z., Gorjan Bregeš, M., Orlović, A. (2005). *Procjena sive ekonomije u Republici Hrvatskoj u razdoblju 1999.-2002.*, (Završna studija), Ekonomski institut Zagreb, Ministarstvo financija Republike Hrvatske, Zagreb.
12. Milivojević Kruljac, L. (2007). *Korupcijska kaznena djela – prikaz*. Hrvatska pravna revija, rujna, 101.-110.
13. Nelken, D. (2002). *White collar crime*. U: M. Maguire, F. Morgan, R. Reiner (eds.): *The Oxford handbook of criminology*. Sage, London.
14. Novoselec, P. *Gospodarska kaznena djela*. Hrvatska pravna revija, Inženjerski biro d.d., Zagreb, 5/01., 71.-86.
15. Papeš, D. (1986). *Privredna kriminalistika*, RSUP SR Hrvatske, Zagreb.
16. Pavišić, B., Grozdanić, V., Veić, P. (2007). *Komentar kaznenog zakona – III. izmijenjeno i dopunjeno izdanje*, Narodne novine, Zagreb.
17. Singer, M., Kovčo Vukadin, I., Cajner Mraović, I. (2002). *Kriminologija*. Nakladni zavod Globus i Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
18. Van Duyne, Petrus, C., Pheijffer, M. Kuijl, Hans G., Van Dijk Arthur Th. H., Bakker, G. (ur.) (2003). *Financial investigation of crime*, Wolf Legal Publishers.
19. Williams, Howard E. (1997). *Investigating White Collar Crime, Embezzlement and Financial Fraud*, Charles C. Thomas. Publisher L.T.D. Springfield, Illinois, USA.
20. *Kazneni zakon*. NN 110/97., 111/03., 105/04., 71/06., 110/07.
21. *Stečajni zakon*. NN 44/96., 29/99., 129/00., 123/03., 82/06.
22. *Zakon o osiguranju potraživanja radnika u slučaju stečaja poslodavca*. NN 86/08.

23. *Zakon o obveznim odnosima*. NN 25/05., 41/08.
24. *Zakon o potvrđivanju Kaznenopravne konvencije o korupcije*. NN-MU 11/00.
25. *Zakon o potvrđivanju Dodatnog protokola uz Kaznenopravnu konvenciju o korupciji*. NN-MU 3/05.
26. *Zakon o računovodstvu*. NN 109/07.
27. *Zakon o trgovačkim društvima*. NN 111/93., 34/99., 118/03., 107/07.

Summary

Ante Orlović

ECONOMIC CRIME IN THE CRIMINAL CODE - *MODUS OPERANDI* (THE ECONOMIC ASPECT)

The author briefly introduces explanations about the concept and characteristics of economic crime. Emergent forms of this type of crime are heterogeneous, and it can be used in a work, as the starting basis for further consideration, showing the separation of the economic crimes which have been taken from the two relevant resources. The author gives his own categorization of economic crimes in the Criminal Code and he classifying them according to *modus operandi*. This approach suggests that economic crime is manifested throughout a series of specific actions of the perpetrators of which are explicitly contained in the actual names of criminal offences. This concept embraces the numerous types of offences which we are facing in a daily work namely abuse, fraud, forgery, bribery, harmful contract, infringement of rights or obligations, or acting negligently in a way that they provide economic connotations and descriptions of the contents of some typical offences of the above mentioned categories, and among others the five economic crimes which have in their names linguistic construction "in economic operations". Finally, the author says that ending economic criminality is not enough researched phenomenon and because of that a scientific approach should be focused on research definitions, phenomenology, etiology, detection and consequences of economic crime as well as the reaction of society towards to this negative phenomena.

Key words: economic crimes, *modus operandi*, abuse, fraud, forgery, bribery, harmful contract, infringement of rights or obligations, non conscience treatment.